

PARTIERNAS UPPGIFTER I ENGLAND EFTER VALET

Av AUBREY JONES M. P.

ATT de brittiska allmänna valen skulle resultera i ett parlament, där de båda sidorna är nästan lika starka är minst sagt ovanligt. I ett sådant parlament löper det regerande partiet ständigt risken av ett nederlag, vilket förlänar det parlamentariska skeendet ett visst pikanteri. Å andra sidan frestas regeringen oundvikligen att inta en mindre stridbar hållning än den annars skulle göra, vilket minskar livligheten i den parlamentariska debatten.

Det mest intressanta i de brittiska valen i februari 1950 låg kanske inte i den säregna situation den gav upphov till i parlamentet, utan i den omprövning av ställningstaganden som därigenom påtvingats partierna, i synnerhet labour.

Fastän mindre marxistiskt än många av de socialdemokratiska partierna på kontinenten har det brittiska arbetarpartiet under avsevärd tid hållit fast vid det slutgiltiga målet att socialisera produktionsmedlen, distributionen och bankväsendet, ett mål, som i själva verket innefattas i dess stadgar. Detta skulle emellertid inte ske i en genomgripande omvälvning, det skulle fullbordas på traditionellt brittiskt sätt, gradvis och försiktigt. Till att börja med skulle man socialisera vissa »fundamentala» industrier, som representerade ungefär 20 % av landets totala investering. Sådant var labours program 1918 och 1945 hade fortfarande ingen förändring skett. När denna första etapp i socialiseringen genomförts borde man rätteligen vänta att flera skulle följa.

Under någon tid före valen i februari 1950 började det emellertid visa sig att vissa läger inom arbetarpartiet, som oroade sig för partiets ställning hos valmännen, fann det tillrådligt att gå långsamt fram, när det gällde ytterligare socialiseringar. Fastän de hade andra inflytanden emot sig segrade de försiktiga riktningarna, när partiets politik skulle formuleras. Valprogrammet uttryckte en avsikt att socialisera vissa utvalda industrier — cement, socker och, vagt antytt, försäkringsväsendet — men dessa punkter

var mindre förskräckande än man hade befarat. Det var tydligt att även om socialiseringen kanske inte skulle överges som ett ideal på lång sikt, den brittiska allmänheten i varje fall icke skulle se med blida ögon på en alltför snabb tillämpning av densamma.

Valresultatet har ytterligare stärkt de försiktigas position. Det har påståtts, att det var just den moderata delen av valmännen, som skrämdes bort av sådana socialiseringsplaner som labours program innehöll. Reträtten har därför blivit ännu mera tydlig, ryktet säger att alla socialiseringsförslag kommer att försvinna från arbetarpartiets program till nästa val med undantag av de som avser järn- och stålindustrin. Lagen om socialiseringen av denna industri är redan stadfäst, men i enlighet med dess bestämmelser skall den ännu inte träda i kraft på någon tid. Det har framhållits att om partiet skulle avstå från denna särskilda åtgärd, skulle detta innebära en prestigeförlust, som skulle bli svår att möta.

Emellertid skulle icke enbart en beräkning av valchanserna vara tillräcklig för att åstadkomma ett fullständigt övergivande av ett slutmål, som man så länge sett fram emot. Om nu två skilda uppfattningar om socialiseringen är rådande inom labour, beror detta även på besvikelse med själva socialiseringens resultat. Dessa besvikelser hänför sig till mycket annat än finansiella prestationer. Det är visserligen sant att de socialiserade industrierna inte gått så bra och att den konservativa oppositionen har för vana att retsamt påpeka deras förluster. Men huruvida en socialiserad industri gör förlust eller ej är ingen nödvändig bedömningsgrund för dess framgång. Eftersom den åtnjuter ett monopol, kan den lätt undvika förluster genom att höja priserna. Den kan också åtminstone tidvis påvisa en vinst genom att uppta vissa poster till undernormala värden, ett oklokt finansiellt handlingssätt, till vilket mer än en socialiserad industri gjort sig skyldig. Viktigare än dessa finansiella resultat är emellertid det faktum att de socialiserade industrierna icke uppfyllt det principlöfte som förväntades av dem.

Socialiseringen skulle inleda en ny giv från arbetarens, konsumentens och den stora allmänhetens synpunkt. Dessa tre tänktes hädanefter spela en roll i industrins ledning, medan de förut endast varit bönder i ett kapitalistiskt schackspel. Låt oss börja med arbetaren. Den ryska revolutionen 1918 hade lämnat efter sig ett arv av syndikalism i England. För massan av brittiska arbetare hade revolutionen framförallt inneburit arbetarnas kontroll och

genom hela tjugotalet hade detta slagord sina anhängare inom den brittiska fackföreningsrörelsen. Det var arbetarnas kontroll som man i stor utsträckning väntade sig av socialiseringen. En sådan kontroll har emellertid inte kommit till stånd. Vissa fackföreningsledare har dock placerats i styrelser för socialiserade industrier. Men en gång där har de tillägnat sig arbetsgivarens ställning. De kan icke undgå att se på industrins problem med arbetsgivarens ögon, en utveckling som inte förstås av deras anhängare. Förhållandet mellan fackföreningsledarna och medlemmarna har följaktligen blivit något spänt och en avslappning av fackföreningsdisciplinen har blivit följd.

Konsumenten har likaledes funnit att det inte inträtt någon förändring till det bättre för hans del. De socialiserade industrierna kan fritt bestämma sina priser och de frestas oundvikligen till att ta ut så höga priser de kan få. Det finns få hinder för ett sådant handlingssätt. Det socialiserade företaget måste utverka ministerns samtycke till en prishöjning, men om alternativet är finansiell förlust är det föga troligt att detta samtycke uteblir. Konsumentråd kan även göra framställningar till en minister, om de anse att priserna är för höga, men dessa konsumentråd har befunnits vara svaga och bräckliga instrument. Endast ett socialiserat företag, the British Transport Commission, måste underställa varje ansökan om höjda avgifter en utom stående myndighet — en transportdomstol. Denna domstol granskade t. ex. helt nyligen en ansökan om höjning av järnvägsfraktagifterna. Den hade emellertid ingen befogenhet att i detalj granska Transport Commission's kostnader. Domstolen meddelade i sitt utslag, att den funnit det omöjligt att yttra sig beträffande effektiviteten i Transport Commission's förvaltning eller beträffande möjligheterna att göra besparingar, varför den under sådana förhållanden ej hade något annat alternativ än att tillåta den begärda taxehöjningen.

Hos den stora allmänheten har besvikelsen varit störst ur principsynpunkt. Den förnämsta orsaken till övergången till statlig äganderätt har uppgivits vara önskemålet om det allmännas kontroll. Det har emellertid faktiskt klarlagts att socialiseringen ej kunnat åvägabringa en sådan kontroll. Parlamentets kontroll av ett socialiserat företag är ytterst ringa. Frågor beträffande en socialiserad koncerns affärer är knappast tillåtna i underhuset. En debatt äger rum en gång om året, när någon socialiserad industri inlämnar sin rapport och då och då kan det bli en debatt om olika synpunkter på dess arbete, såsom när British Transport Com-

mission fick sina taxor höjda. Sådana tillfällen återkommer emellertid ej ofta.

Kontrollinstrumentet för de socialiserade företagen är i själva verket ministern — kommunikationsministern i British Transport Commission's fall, bränsleministern i National Coal Board's etc. Svårigheten ligger däri att den översyn som utövas av ministern inte kan bli opartisk. Om ett socialiserat företag inte går bra är dess prestigeförlust på samma gång en prestigeförlust för ministern själv. Denne skall enligt lag utfärda förhållningsorder för företaget. Han står i ständig kontakt med dess ledare och han har mycket att säga till om beträffande dess politik. Därför kommer han oundvikligen att framstå inför allmänheten som en förkämpe för och försvarare av det socialiserade företaget och aldrig som dess domare och kritiker. Detta var särskilt tydligt i frågan om det östafrikanska jordnötsprojektet för vilket folkhushållningsministern var ansvarig. Kritik mot the Overseas Food Corporation tolkades av ministern som kritik mot honom själv och det enda han kunde göra var att motsätta sig varje begäran om undersökning av företagets affärer.

Svårigheterna, som är förknippade med de socialiserade företagen, erkännes både av labour och oppositionen. Men socialiseringsidén, som så länge genomsyrat labour, är inte lätt att förkasta. För närvarande är tendensen hos en del medlemmar av labour att säga, att man lätt kan komma till rätta med svårigheterna. Det skulle t. ex. vara möjligt att få till stånd ett arrangemang genom vilket de socialiserade företagens prispolitik ständigt inspekterades av utomstående myndigheter. Om så är fallet — en sådan inspektion utifrån är säkerligen möjlig — finnes det knappast något skäl till socialisering alls. Sett ur denna synpunkt kan ett privat monopol övervakas av en monopolkommission lika lätt som av en statlig sådan.

Alla svårigheter kan emellertid inte övervinnas på detta sätt. Frånvaron av allmän kontroll t. ex är inte en tillfällighet. Den beror inte bara på att man tillämpat en särskild socialiseringsmetod. Den uppstår som en följd av själva socialiseringen. När regeringen övertar en viss industri kan den inte längre handla opartiskt mellan sin industri och andra industrier, mellan sin industri och konsumenterna. Den måste bli partisk till förmån för sitt eget företag. Ministern ifråga kan blott betänka detta dilemma. Till ett sådant erkännande måste labour komma, innan det kan sägas, att socialiseringens idé är slutgiltigt begravd.

På tjuugo- och trettiotalen strävade labour efter sociala reformer och en radikalare utjämning av inkomsterna. Denna process har nu nått sin gräns. När skatterna tar över fyrtio procent av nationalinkomsten, är en längre gående utjämning omöjlig. Under fyrtiotalet arbetade labour för socialisering, och nu med femtiotalets ingång synes nationaliseringstanken vara på väg att kastas överbord. Arbetarpartiet synes stå inför faran att bliva utan doktrin och vad de kommande åren skall medföra för ett parti, vars filosofi på detta sätt skakats i sina grundvalar, kan ännu ingen förutsäga.

Det konservativa partiet har inte samma omedelbara behov av en omorientering av sitt ställningstagande. Dess svårigheter är emellertid inte mindre överhängande. Om socialiseringen kommer att minska i betydelse som stridsfråga, kommer den huvudsakliga skillnaden mellan de båda partierna i inrikespolitiskt avseende att hänföra sig till den ekonomiska politiken. Det mest utmärkande draget i labours politik sedan 1945 är statsutgifternas höga nivå. När kriget upphörde och försvarsutgifterna minskade, var det naturligt att förvänta sig, att statsutgifterna och skatterna skulle sjunka. Men då försvarsutgifterna sjönk, skedde istället en stor expansion av socialvården med det resultatet att skatterna för närvarande är en obetydlighet mindre än under kriget.

Den höga beskattningens följder för landets ekonomiska ställning har varit en omdebatterad fråga. Från industrihåll har det gjorts gällande att den medför högre kostnader, den konservativa oppositionen har framhållit att den tar död på initiativkraften i företagsverksamheten och på så sätt hindrar ökning av produktionen. Nackdelarna på lång sikt är förmodligen större än de omedelbara. Det är en alldaglig företeelse att enskildas besparingar genom den höga beskattningen reducerats till en obetydlighet. För närvarande består enskilda besparingar till allra största delen av sådana som gjorts av industriföretag. De belopp, som företagen avsätter för nyanskaffning, blir ju bara mindre, om 50 procent av deras vinst överföres till staten genom beskattning. Dessutom inträder en försämring av investeringarnas kvalitet, ty det är just pionjärföretagsamheten, kontrasterad mot den välkända och stabiliserade verksamheten, som minskas inför utsikten att en så stor del av en osäker vinst skulle gå förlorad till staten. Fastän höga statsutgifter kan skänka fördelar åt landet för närvarande, måste den höga beskattning, som är nödvändig för dessa utgifter, inverka i motsatt riktning på levnadsstandarden i framtiden. Det är otids-

enligt att betrakta en budget ifrån synpunkten av en inkomstutjämning mellan klasser. Det är mera i överensstämmelse med det faktiska tidsläget att betrakta budgeten ifrån synpunkten av den omfördelning den åstadkommer mellan olika tidsperioder, en omfördelning till förmån för det närvarande på framtidens bekostnad.

Den stora massan av labour är troligen fortfarande omedveten om detta problem, men det måste vara uppenbart för de medlemmar av regeringen som är ansvariga för den ekonomiska politiken. Oppositionen är säkert på det klara med problemet, men den ömtåliga frågan är: Vad kan den egentligen göra åt det? Om det konservativa partiet lancerar ett program, som innebär en minskning av statsutgifterna, skulle det säkerligen vara i landets intresse, men partiet skulle samtidigt riskera att förlora allmänhetens stöd. Utan att vara orättvis kan man nog säga, att oppositionen har undvikit snarare än mött denna svårighet. När man har begärt en minskning av statsutgifterna, har man gärna velat framhålla, att en grundlig omläggning av politiken inte är nödvändig, att de höga utgifterna beror på slarv, slöseri och dålig administration hos regeringen. Regeringen har troligen rätt, när den bestrider detta och förklarar, att den minskning, som skulle kunna åstadkommas genom en sparsammare förvaltning, skulle bli obetydlig. Varje kraftig minskning måste drabba de förmåner, som valmännen för närvarande åtnjuter. Det är lättare att skära ned livsmedelsunderstöden än att minska omfattningen av själva socialvården, men även detta skulle med nödvändighet drabba stora delar av allmänheten.

Det är naturligtvis omöjligt att förutsäga om det konservativa partiet kommer att bita i det sura äpplet till nästa val, men en åskådare på underhusets läktare måste slås av det faktum att samtidigt som de flesta tänkande människor är överens om att de höga statsutgifterna hotar grundvalarna för landets ekonomi, vill ingendera partiet riskera ett politiskt självmord genom att ange var märkbara minskningar kan göras. Det är inte för mycket sagt, att det inte blott är landets ekonomiska framtid som står på spel, utan själva demokratins sak. Det är demokratiernas stora svaghet att de frestas att för det mesta söka lösa sina problem på kort sikt och blott mera sällan på lång sikt. Det är det konservativa partiets plikt att rädda demokratin från denna svaghet. Endast om det kan göra detta, medan det fortfarande har folkets stöd, kan det både säkra landets ekonomiska ställning och försvara demokratin.